

СВОБОДА

ІНШІ КНИЖКИ СЕБАСТ'ЯНА ЮНГЕРА

Плем'я

Про повернення з війни і належність до спільноти

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

СЕБАСТЬЯН ЮНГЕР

СВОБОДА

Переклала з англійської

Переклав з англійської

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2024

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

Зміст

<i>Книга перша</i>	БІЖИ	13
<i>Частина друга</i>	Бийся	51
<i>Частина третя</i>	ДУМАЙ	83
<i>Джерела і література</i>		113

Моїй любій родині, яка навчила мене
справжнього значення свободи

Це для людських синів, щоб Бог випробовував їх,
і щоб бачити їм, що вони як ті звірі.

Екклезіяст 3:18

КНИГА ПЕРША

БІЖИ

Усе змінилося вмиль. На захід від Гаррісбурга зненацька відкрився новий ландшафт, і ми змогли пити із джерел, безперешкодно розпалювати багаття й спати практично де завгодно. Ми йшли по залізничних коліях від Вашингтона до Балтимора й Філадельфії, а потім біля Мейн-лайн повернули на захід і до зими дісталися сільської місцевості, де мешкали аміші. Поля Пенсильванії лежали голі й скуті морозом, але в цій місцевості були ділянки, де можна було переночувати й залишитися непоміченим: смуги лісу в низинах уздовж струмків; посадки дерев між кукурудзяними полями; дикі хребти, призначені для полювання. Одного разу ми зготували вечерю на крутому пагорбі над містом Крістіана й лягли спати під час заметілі, прислухаючись до того, як на вулицях унизу цокотять копитами запряжені у візки коні. На світанку ми спустилися в місто по панкейки й каву, а потім пішли в бік залізничних колій, перш ніж ті, хто міг би нас упіймати, встигли дізнатися, що ми там були.

Але за межами Гаррісбурга, де річка Джуніата впадає в Саскеганну, велично огинаючи Блакитні гори, ми ніби просто опинилися в дикій природі. Перші поселенці зазвичай просувалися вверх проти течії великих річок доти, доки не натикалися на перші водоспади — лінію падіння; і лише найбільші відчайдухи

та авантюристи кидались униз. Біля Блакитних гір Сасквеганна тече вниз кам'яними пластами і заглиблюється в наносний ґрунт прибережної рівнини; саме там у 1730-х роках валлійський емігрант на ім'я Джон Гарріс започаткував справу з переправляння плотів через річку. На протилежному березі починалася, як її тоді називали, «країна індіанців», і коли пасажери Гарріса ступали на сушу, то опинялися серед лісу з величезних листяних дерев, що простягався майже безперервно на понад півтори тисячі кілометрів до Великих рівнин.

Це місце кишіло мисливцями, торговцями, втікачами від правосуддя, молоддю, що шукала прихистку для своїх родин, і, зрештою, самими родинами. Багато хто прибув на важких дубових візках, які були просмолені, наче човни, і везли все, чого не можна було знайти в лісі: їжу, інструменти, посуд, тканини, а подекуди навіть і фамільну стебновану ковдру. Для стабільності візки мали низьку посадку й були накріті брезентом, а їхні колеса були із залізними ремінцями п'ятнадцяти сантиметрів завширшки й без жодних амортизаторів. Чоловіки йшли з довгоствольними крем'яними рушницями за плечима. Серед жінок у візках їхали тільки вагітні, інші ж, так само як чоловіки, йшли пішки, поки їхні діти цілими днями стрибали вгору-вниз. Ці люди підіймалися західним берегом Сасквеганни через ущелини Блакитних гір, а потім звертали до швидкої та прозорої Джуніати, яка стрімко текла від великих схилів Аллеган. Ця єдина у всьому штаті річкова долина, що вела на захід, стала своєрідним порогом до кращого життя чи передчасної смерті для тисяч поселенців, які прямували в глушину без жодного наміру повертатися.

Триста років по тому ми пройшли через скупчення туристичних фургонів між річкою та якоюсь залізницею, а потім перелізли на самі колії. Ми чули, як на тому боці річки, на останньому пагорбі перед Гаррісбургом, вантажівки, що проїжджають автомагістраллю 22, перемикають передачу на знижену. Добігав

кінця квітень, час весняної повені; повноводна Джуніата бігла швидко, час від часу її течія захоплювала зрізане вздовж берега дерево. Ріка текла між хребтами, на вигляд занадто стрімкими, щоб дертися на них, а тоді багато миль бігла чітко за компасом. Тут були струмки, де можна було набрати прісної води; навалена під час повені деревина, з якої можна було розпалювати багаття; і ліси такі густі, що можна було лягти спати поблизу церкви чи поліцейської дільниці, і ніхто про це не дізнався б.

Ландшафт справив на нас серйозне враження: в таких місцях треба остерігатись погоди і тримати напоготові зброю, коли спиш. Ми мали із собою лише мачете, але після заходу сонця всі знали, де воно — зазвичай десь на виду, встромлене в дерево. Час від часу ми чули постріли, що рикошетили від виступів скель та уламків вершин, а одного ранку літак А-10 прогрімів над нами так низько, що ми майже розгледіли пілота в кабіні. Менше ніж за два дні ходу від Гаррісбурга ми проминули прибитий до дерева знак, який попереджав федеральний уряд про те, що ця земельна власність «захищатиметься всіма необхідними засобами». У деяких містах ми бачили залежних від метамфетаміну людей, на гірських хребтах — чорних ведмедів, а уздовж річки — рештки старих шлюзів і каналів, що, здавалося, були у повній готовності, якщо вони колись знадобляться історії.

Ми вервечкою йшли всипаною шлаком службовою дорогою між залізничними рейками та річкою. Струмки швидко збігали з гір, наче тікали від чогось. Рої комарів літали в сонячному світлі, а течія збоку проносила рибальські човни. Там, де колії йшли прямо, ми за півтора кілометра або й більше бачили потяги, фари яких неслися на нас, наче шалені маленькі сонечка; але навіть на вигинах колій ми часто відчували, як ця потуга наближається до нас. Потяги були такими важкими й швидкими, що здавалося, ніби вони приводили в рух увесь світ: через них вібрувало повітря, а рейки видавали дивний, ледь чутний для людського вуха звук. Ми так натренувалися, що знали, коли йде

потяг. Ми не розуміли, *як саме* знаємо про це, однак якось знали. Ми спускалися в чагарник, сідали на рюкзаки. Хтось скручував цигарку, хтось пив воду, і всі чекали, поки те чудовисько пройде. Товарні потяги рухалися зі звичайною швидкістю і проїжджали повз за хвилину, але пасажирські могли досягати швидкості під 220 кілометрів за годину і пролітали так раптово, що просто залишали нас у вирі опалого листа і сміття.

Ми йшли після обіду і щогодини робили перерву на десять хвилин. Час від часу здалеку ми бачили пікап, який виїжджав на колії неогородженою фермерською дорогою, а потім підстрибуючи переїжджав їх. Якось автомобіль зупинився посеред мосту приблизно за кілометр попереду, і ми навели на нього біноклі, щоб переконатися, що це не поліцейський. (Проникнення на територію залізниці карається законом, а на високошвидкісних лініях навіть вважається питанням національної безпеки). Під кінець дня ми підійшли до старої печі для обпалювання будового каменю в місці під назвою Бейлі-Ран, де струмок прорізав гірський хребет, оминав рейки і впадав у Джуніату. Вода була крижана, профільтрована крізь сланець та вапняк, а смакувала так, ніби до цивілізації було ще далеко. Ми пройшли проти течії струмка й стали табором у невеличкій посадці явора та болиголова на вигині хребта. Побачити наше вогнище можна було, хіба якщо тихенько підкрастися до нас через ліс уночі, але з нами був собака, тому це навряд чи могло статися.

У ПЕРЕКЛАДІ з мови корінного населення регіону «Джуніата» означає «кам'яний стовп». Кам'яні стовпи з граніту або пісковику вбивали в землю, щоб позначити центр території племені. Найдавніша згадка про цю назву з'являється на мапах, накреслених голландськими торговцями, які відвідали Чесапікську затоку в 1600-х роках і написали Onojutta Naga («оноджутта-хага») на місці, де Джуніата впадає в Сасквеганну. «Хага» мовою могоавків означає «люди», а «оноджутта» — «камінь, що виступає».

Серед інших зафіксованих версій цього слова: «ченегайде», «юч-ніада» і «чоніате». Європейці силкувалися записувати слова корінних мов, оскільки вони звучали надто чужорідно.

Оноджутта-хаґа вважаються племенем народу сенека, але їх винищили доволі давно, тому про них достеменно нічого не відомо. Кам'яні стовпи, що позначають центр території племені, є чималою рідкістю: один є на півночі штату Нью-Йорк і ще декілька — в Огайо. Одне з поселень оноджутта-хаґа було лише за кілька кілометрів від місця, де притоки Франкстаунська Гілка та Мала Джуніата утворюють річку Джуніату — там, де нині стоїть місто Гантінгдон. Це було стратегічне місце: одна стежка, яку часто використовували індіанці, вела зі сходу на захід уздовж Джуніати від Чесапіка до Огайо, а інша йшла з півночі на південь, від Нью-Йорка до Південної та Північної Кароліни. Останню, відому як Шлях воїнів, використовувала більшість місцевих племен під час набігів на ворогів за сотні кілометрів на південь.

Найпевніше, ще задовго до прибуття європейців, оноджутта-хаґа звели на цьому важливому перехресті чотириметровий кам'яний стовп із вирізьбленими на ньому знаками й символами, які, можливо, відтворювали вірування племені в те, що саме в цьому місці їхні предки постали із землі. Однак коли туди дісталися перші європейці, оноджутта-хаґа вже зникли: їх винищили ірокези під час завойовницьких походів у 1600-х роках. Використовуючи зброю, надану голландськими торговцями хутром, Ірокезька конфедерація з п'яти народів фактично намагалася завоювати всі території на схід від Міссісіпі та на північ від обох Каролін. Вони билися з Народом котів Огайо, також відомим як народ Ері, і зрештою знищили його, залишивши по собі тільки «великі вовчі зграї». Вони пройшли вісімсот кілометрів і розбили каролінські племена черокі та чокто. Ірокези відправили тисячу бійців в Онтаріо, щоб захопити гуронів. Вони перетворили шауні, делаварів та мінго на своєрідних васальних рабів, а також із легкістю розгромили менші племена східної

Пенсільванії — Народи великих рівнин, як їх називали самі ірокези, поблизу долини Вайомінг, Печерних дияволів Вест-Бранчу та оноджутта-хага. Від останніх залишилися тільки назва річки та їхній камінь.

Поселенці, які пробіралися вверх проти течії Джуніати на початку 1700-х років, наштовхнулися на неосяжну глушину, населену найвойовничішими народами на планеті. Корінні жителі харчувалися краще, ніж європейці, і переважно були вищими та м'язистішими. Деякі з них надягали шкури ведмедів та вовків, ба навіть поверх власної голови носили голови цих тварин так, ніби самі були тваринами. Капітан Джон Сміт якось побачив сасквеганнока, у якого на шиї, ніби величезна прикраса, висів вовчий череп. Під час бою тубільці тримали в роті мушкетні кулі, щоб перезаряджати зброю було легше, і рухалися по лісу так швидко й тихо, що колоніальні війська часто думали, нібито з ними воює у п'ять або десять разів більше воїнів, ніж було насправді.

На початку 1700-х років ірокези включили у свою конфедерацію шостий народ, тускарора, і досягли піку влади. Вони оголосили кордоном колоніального суспільства «Безмежні гори» — найдаальші на схід хребти Аллеган, що простягалися крізь північно-східну Пенсільванію аж до Теннессі. Один із хребтів Аллеган, який ірокези називали Кіттатінні, складався з крутих гірських гребенів і простягався від Нью-Палца, штат Нью-Йорк, до околиць Ноксвілля. Він такий прямий, що на мапі видається ледь не намальованим під лінійку. Кіттатінні занадто крутий, щоб на нього було легко піднятися, і задовгий, щоб його обійти, має лише кілька перевалів по всій 400-кілометровій довжині, разом з великим проходом у Гаррісбурзі. А біля нього, за кілька кілометрів вище за течією, Джуніата виривається зі своїх останніх долин і ущелин.

У гирлі Джуніати починалася не лише автономія корінних народів, а певною мірою й автономія білих. Колоніальний уряд

мав небагато влади поза цією територією і ще менше можливостей цю владу встановити. Якщо ви були готові ризикнути тим, що індіанці захоплять вас і живцем здеруть з вас шкіру або відрізатимуть від вас шматки, щоб на ваших очах вами годувати собак, то могли пробратися вверх долинами Джуніати й знайти глухе місце, щоб побудувати хижу й швидко зібрати врожай кукурудзи. Там не було нічого, окрім вас, землі та Бога, і якщо після збору врожаю ви все ще були живі, то могли послати по свою родину і спробувати оселитися там. Можливо, вам вдалося б переконати інші родини поїхати з вами. Ризики були жахливо високими, а труднощі — невимовними, проте жоден урядовець ніколи вже не зміг би наказати вам, що робити.

Крім дикої природи, є ще одне місце, яке в Америці майже ніхто не контролює, — вузькі смуги земельної власності вздовж залізничних шляхів. Якби вам потрібно було перетнути шматок Америки так, щоб ніхто не дізнався — скажімо, ви втікач, або залишилися без копійки в кишені й хвилюєтеся через звинувачення в бродяжництві, або просто не хочете ні з ким розмовляти, — було б добре вибрати таку залізничну лінію, яка йде вздовж Джуніати. На залізничних коліях майже немає ні поліції, ні сповнених підозри власників будинків, ні собак, ні камер спостереження, ні прожекторів. Крім того, залізничні лінії неймовірно ефективні в плані пересування. Вони пролягають крізь болота, розділяють міста, простягаються крізь тунелі в горах і січними лініями проходять через витончені закруглення річок. Залізничні лінії ніколи не змусять вас пройти зайвого кроку або дертися вгору схилом, а якщо ви цілий день на ногах, вам, по суті, більше нічого й не потрібно від маршруту.

Рейки виготовляють із високоякісної сталі, яку вальцюють на ливарному заводі у відрізки по дванадцять метрів і вагою близько однієї тонни, а відтак зварюють у секції завдовжки майже чотириста метрів. Безстикова колія, як її називають, укладається

на сталеві рейки, прикріплені до дерев'яних шпал, що тримаються на опорах зі щебеню, які називають баластовим шаром. Іти по залізничних рейках надзвичайно важко: баластовий шар має нерівну поверхню, а шпали, випадково чи ні, розташовані на відстані пів метра одна від одної, і це тобі ні короткий крок зробити, ні широкий.

Рейки часто вкладають улітку, щоб зимою від холоду вони стискалися під дією температурного навантаження. Прямі ділянки залізничного полотна розроблено так, щоб поглинати раптове навантаження потяга завдовжки в півтора кілометра і вагою понад тринадцять мільйонів кілограмів, що рухається зі швидкістю сто кілометрів за годину. На вигинах колії мають нахил, який іще називають підйомом віражу, щоб, попри відцентрову силу, навантаження на рейки залишалося незмінним; але якщо потяг їде надто повільно, він сильно тисне на внутрішню рейку й зношує її. Попри стабілізувальні анкери, залізнична сталь також зазнає поздовжньої деформації або вигинається вбік; а розбухлі від опадів шпали збирають під собою дощову воду й розбризкують її, коли над ними рухаються потяги. Гальма вантажних потягів дуже нагріваються, і коли деформовані шпали бризкають на них холодною водою, вони можуть тріснути, а потяг — зійти з рейок. Кожна складова залізничної колії з часом слабшає, деформується, ламається або виходить з ладу — і тому на залізничних лініях постійно працюють ремонтні бригади. Більшість залізничних колій, які в Штатах простягаються на понад 200 тисяч кілометрів, не мають жодних первинних компонентів.

Оскільки залізничні шляхи постійно потребують ремонту, в Америці вздовж багатьох з них прокладено службові дороги зі шлакоблоків. Іти по них було найлегше. Вони не втікали з-під ніг, як баластовий шар залізничної колії, і були такими рівними, що можна було йти, навіть не дивлячись під ноги. Ба навіть іти вночі без ліхтарика. Шлакоблок задає ритм, який доволі легко несе зі швидкістю п'ять кілометрів за годину — або ж навіть

шість із половиною кілометрів за годину (але за відчуттями це вже майже на межі можливостей). (Ліга, стародавня кельтська міра довжини, визначалась як відстань, яку людина могла пройти за годину, — це приблизно від п'яти до шести з половиною кілометрів.) Важкий наплічник може дати відчуття інерції, тож іти з ним, здається, навіть легше, ніж без навантаження; але наплічник вагою під тридцять кілограмів, найпевніше, зменшить вашу потужність удвічі. До того ж у спекотний день від додаткової ваги виникає таке сильне тертя у взутті, що підошви ніг можна стерти за кілька годин. Одного разу в мене на ногах з'явилися такі страшні пухирі, що я взяв вигнуту голку для пошиття вітрил і протягнув через них нитку, щоб звідти вночі витекла рідина. Та все ж туди потрапила інфекція, і я тиждень не міг нормально ходити.

Перша година зазвичай найважча, оскільки ви ще не увійшли в ритм і кожен крок потребує окремого маленького рішення. Інколи ритм сходить на всю групу одночасно й може зумовити дивне почуття піднесення. Ви знаєте, що увійшли в ритм, якщо вам іти легше, ніж *не* йти. Ви знаєте, що увійшли в ритм, коли припиняєте говорити й навіть думати, а просто йдете. Ви дізнаєтеся, що увійшли в ритм, коли крокування кожного зростеться в довгий складний барабанний бій, який годинами розгортається й несе вас, наче течія невидимої річки, яку ви шукали все життя.

Ритм може нести так доти, доки тіло не почне відмовляти, але й це ще не кінець. Час від часу ви можете потрапляти у прекрасне місце порожнечі, у якому ціла година, здається, минає швидше, ніж деякі хвилини в ній, а вірний пес вашого тіла продовжує бігти риссю, наче сенс його існування полягає в тому, щоб померти, виконуючи ваші накази. Це стан певної дисоціативної втечі. Дивно, але йому легше опиратися, ніж слабкості, яка зненацька підкрадається й цілий ранок пропонує вам пристати на свої дешеві пропозиції: відпочинь, а потім пройдеш

більше. Сповільни темп і пройди ще трохи. Якщо не протистанете цьому маленькому зраднику, то згодом неодмінно почнете до нього прислухатися. Киньте в наплічник браковану рейкову підкладку й пройдіть з нею декілька кілометрів або йдіть трохи швидше. Одного разу я відчув таку слабкість, що єдине, що спало мені на думку, — це почати бігти.

Злиденні завжди йдуть пішки, а ті, хто втратив усе, завжди сплять просто неба. Ми не були ні тими, ні іншими, але за відчуттями все одно робили щось древнє й важке. У більшості американців до кінця Другої світової війни не було автомобілів, і «подорожувати» часто означало вийти з дверей і йти не зупиняючись. Під час Великої депресії чверть працездатного населення не мала роботи, і країною пересувалося так багато американців, що сільські школи часто залишали відчиненими, щоб подорожні мали де знайти прихисток уночі. Біля шкіл завжди був колодязь із водою для коней і лавки, на яких могли поспати діти. Родини зазвичай ночували в школах, а самотні чоловіки, якщо їм щастило, у чиїхось клунях або ж просто в лісах.

Ми пройшли близько шестисот кілометрів і впродовж більшості ночей єдині у світі знали, де перебуваємо. Є багато визначень *свободи*, і це точно одне з них. Ми спали під мостами та в закинутих будівлях, у лісах і на полях для гольфу, а одного разу заночували на смузі піску на західному березі Чесапікської затоки. Легко було йти через бідні райони, бо люди пропонували нам випити води або питали, чи все в нас гаразд. Мешканці заможних районів радше викликали поліцію. Одного вечора, коли ми йшли через небезпечну ділянку до Вілмінгтона, біля нас зупинилася машина, і молодий темношкірий чоловік висунув голову з пасажирського вікна. «Гей, куди це ви всі йдете?» — спитав він. Я відповів, що ми йдемо вгору по Східному узбережжю до Піттсбурга. «Якщо хочеш, можеш піти з нами», — сказав я. Він одразу, не сказавши ані слова, почав відчиняти дверцята машини, аж раптом його схопила й затягла назад рука якоїсь жінки.

«О ні, нікуди ти не підеш», — сказала жінка, і машина рвонула по вулиці, вихляючи з боку в бік.

Хай би ким був той хлопець, *насправді* він не збирався йти з нами. Це був жарт. Сміятися, ймовірно, треба було з того, що навіть іти пішки до Піттсбурга з незнайомими чотирма чоловіками було приємніше, ніж залишатися вдома. А потім був ще старий білий чоловік, якого ми зустріли одного морозного зимового ранку на захід від Ланкастера, Пенсільванія. Він припаркував машину неподалік колії, і ми пів години стежили за ним у бінокль з-понад піщаного насипу, перш ніж вирішили, що він не поліцейський. Коли ж ми підійшли ближче, він сказав: «Я повернуся за пів години зі своїм спорядженням, якщо дозволите з вами піти». Я похитав головою: хай би від чого він намагався втекти, я не хотів бути його квитком. Та чоловік все одно дав нам свій номер телефону. «Якщо передумаєте, подзвоніть, — сказав він. — Холодна погода мене зовсім не бентежить».

Він не жартував і не питав, куди ми йдемо, а просто хотів приєднатися до нас. Або забратися звідти. Чоловік, який побачив чотирьох інших чоловіків, що взимку йшли вздовж залізничних колій, і подумав, що вони могли б запропонувати щось більше, ніж було в його житті на той момент, викликав запитання. Вийти з дому й піти світ-заочі цей чоловік міг і без нас; однак є багато речей, які схожі на свободу, коли ти в компанії інших людей, але обертаються на вигнання, коли ти сам, — і кочове життя може бути однією з них. Але є у свободі один зрозумілий лише своїм жарт, і він швидко дізнався б про нього: відмова від покори чомусь одному завжди призводить до покори чомусь іншому. Хай би від чого намагався втекти той чоловік, це не могло бути скрутнішим, ніж жити взимку просто неба; однак йому явно було байдуже. Ми давали один одному дрібні завдання — зібрати дров, відмити каструлі, — але для нашого існування вони були вирішальними й не підлягали обговоренню. Виконання завдань означало, що ти належиш до нашої групи. Невиконання — що ти сам по собі. Вибір був за тобою.